

Türkiye’de Havacılık Psikiyatrisi ve Psikolojisi*

Aviation Psychiatry and Psychology in Turkey

Nazım Ata¹

¹ Uzman Doktor, Uçucu Sağlığı Araştırma ve Eğitim Merkezi Başkanlığı, <https://orcid.org/0000-0002-7200-3003>

ÖZ

Amaç: Havacılık psikiyatrisi ve psikolojisi, psikolojik ilke ve tekniklerin havacılığa ait özel durum ve sorunlara uygulanması ile ilgilidir. Bu çalışmanın amacı ülkemizde uzun zamandır mevcut olan ancak son yıllarda düzenlenen kurslar, kongreler ve açılan yüksek lisans programları ile daha çok adı duyulur hale gelen “havacılık psikiyatrisi ve psikolojisi” alanının ülkemizdeki gelişimini tıp tarihi dizinine kazandırmaktır.

Gereç ve Yöntem: 2012 ile 2019 yılları arasında Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Milli Kütüphane, Eskişehir Asker Hastanesi Kütüphanesi, Gülhane Askeri Tıp Akademisi (GATA) Kütüphanesi, Eskişehir Yunussemre Devlet Hastanesi Kütüphanesi ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Ulusal Arşivi ile ABD Hava Kuvvetleri Havacılık Tıp Okulu Kütüphanesi kataloglarındaki havacılık tıbbi ile ilgili kitap ve dergiler taranmış, havacılık psikiyatrisi ve psikolojisi ile ilgili olanlar incelenmiştir.

Bulgular: 1911 yılından itibaren uçuş personelinin sağlık muayeneleri yapılmakla birlikte 1930’lu yıllardan itibaren fiziksel ve ruhsal muayeneleri uçuş tabipleri tarafından yapılmaktadır. 1938 tarihli Beden Kabiliyet Talimatnamesinde uçuş personeli için özel sağlık kriterleri belirlenmiş olsa da özellikle psikiyatrik hastalıklara yönelik maddeler kısıtlıdır. Bu durum 1957 tarihli talimatnamede uçuş personeli nöropsikiyatrik değerlendirmesinin ayrıntılandırılması ile giderilmiştir. 2000’li yıllara geldiğinde ise havacılık psikiyatrisi ve psikolojisi tek başına bir bilim dalı olacak kadar çok konuyu ihtiva eder hale gelmiştir.

Sonuç: Ülkemizde havacılık psikiyatrisi ve psikolojisinin önemi 1911 yılında iki pilot adayının muayenesi ile başlamıştır. Bu alanın daha da gelişmesi için üniversitemizde yüksek lisans ve doktora programları açılması ve daha fazla araştırmalar yapılarak ulusal ve uluslararası dergilerde yayınlanması hedeflenmelidir.

Anahtar Sözcükler: Havacılık psikiyatrisi, havacılık psikolojisi, havacılık tıbbi, tıp tarihi

ABSTRACT

Purpose: Aviation psychiatry and psychology is concerned with the application of psychological principles and techniques to special situations and problems in aviation. Aviation psychiatry and psychology has been presented in our country for a long time. However, it has become more prominent with the courses, congresses and the master’s programs organized in recent years. The aim of this study is to give information about the development of “aviation psychiatry and psychology” in our country and bring this information to medical history index.

Materials and Methods: Between 2012 and 2019, catalogs of National Archives, National Library, Eskişehir Military Hospital Library, Gulhane Military Medical Academy (GMMMA) Library, Eskişehir Yunussemre State Hospital Library in Turkey and National Archives and Air Force School of Aerospace Medicine Library in United States (USA) were researched on aviation medicine. Books and journals on aviation psychiatry and psychology were examined.

Results: Although medical examinations of aircrew have been carried out since 1911, physical and mental examinations have been carried out by flight surgeons since 1930s. Although special medical examination criteria were determined for aircrew in the Physical Ability Instruction dated 1938, the items especially for psychiatric diseases are limited. This was detailed in 1957. In the 2000s, aviation psychiatry and psychology has become a major discipline in Turkey.

Conclusion: The importance of aviation psychiatry and psychology in our country began in 1911 with the medical examination of two pilot candidates. In future it should be aimed to open master programs in our universities and there should be more studies related to aviation psychiatry and psychology.

Keywords: Aviation psychiatry, aviation psychology, aviation medicine, medical history

* *Lokman Hekim Dergisi*, 2021; 11 (1): 160-172

DOI: 10.31020/mutfd.794640

e-ISSN: 1309-8004, ISSN 1309-761X

Geliş Tarihi – Received: 14 Eylül 2020; Kabul Tarihi - Accepted: 14 Ocak 2021

İletişim - Correspondence Author: Nazım Ata <doktornazim@yahoo.com>

Giriş

Havacılık tıbbı, uçuş personelinin ve hava yolcularının fiziksel ve ruhsal sağlıkları ile ilgilenen bir koruyucu hekimlik alanıdır.¹ Havacılık psikolojisi ve psikiyatrisi de havacılık tıbbının alt dallarıdır. Havacılık psikolojisi, psikolojik ilke ve tekniklerin havacılığa ait özel durum ve sorunlara uygulanması ile ilgilenir.² Havacılık psikiyatrisi ise uçuş güvenliği ve başarısı için gerekli olan ruhsal süreçleri izlemek ve idame ettirmekle yükümlüdür. Bu, ruhsal tanı ve tedaviyi önceleyen klinik psikiyatriden kısmen ayrılmasını sağlar.³

Her ne kadar iki farklı alan gibi görülse de son yıllara kadar ülkemizde havacılık psikiyatrisi ve psikolojisi birlikte gelişen bilim alanları olmuştur. Bu alanda çalışanların iki büyük sorumluluğu bulunmaktadır. Bunlardan biri en doğru adayı seçmek, ikincisi ise seçilen ve eğitilen uçuş personelinin uzun yıllar sağlıklı bir şekilde hizmet etmesini sağlamaktır. Seçim aşamasında klinik değerlendirmede tıp fakültesinden mezun olduktan sonra havacılık tıbbı alanında uzun süreli uzmanlık eğitimi alan hava ve uzay hekimliği uzmanları ile tıp fakültesinden mezun olduktan sonra havacılık tıbbı alanında kısa süreli kurs alan uçuş tabiplerinin rolü ön plandadır. Psikolojik ve psikomotor değerlendirmede ise psikiyatrist uçuş tabiplerinin ve uçuş psikologlarının rolü ön plana çıkmaktadır. Havacılık psikiyatrisi ile ilgilenen kişiler özel olarak bu alanda kurs almış kişiler olmayıp, psikiyatri uzmanlık eğitimi öncesi ya da sonrasında uçuş tabipliği kursundan mezun olmuş tıp doktorlarıdır. Uçuş psikologları ise Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü (SHGM) tarafından onaylanmış bir kurstan mezun olmuş klinik psikologlardır.⁴

Ülkemizde havacılık psikiyatrisi ve psikolojisi ile ilgili çalışmalar ilk olarak nöropsikiyatristler tarafından yapılmıştır.⁵ Uzun yıllar sadece uçuş tabiplerinin yürüttüğü çalışmalara sonraki yıllarda havacılık psikolojisi alanında kurs alan uçuş psikologları da destek olmaya başlamışlardır. Günümüzde hava-uzay hekimliği uzmanları ve uçuş tabipleri daha çok uçuş personelinin seçim ve sonrasında sağlık muayenelerindeki psikiyatrik değerlendirme kısmında katkı sağlarken; uçuş stres ve korkuları, ekip kaynak yönetimi (crew resource management-CRM), psikomotor değerlendirme, akran destek programı, kaza sonrası psikolojik destek gibi alanlarda uçuş psikologları görev almaya başlamıştır.^{6,7}

Bu çalışmanın amacı ülkemizde uzun zamandır mevcut olan ancak son yıllarda düzenlenen kurslar, kongreler ve açılan yüksek lisans programları ile daha çok adı duyulur hale gelen “havacılık psikiyatrisi ve psikolojisi” alanının ülkemizdeki gelişimini kitap, arşiv ve belgeleri tarayarak tıp tarihi dizinine kazandırmaktır.

Gereç ve Yöntem

Çalışma kapsamında aşağıda ayrıntıları verilen arşiv ve kataloglar incelenmiştir.

Türkiye’deki Yazılı Kaynaklar:

1. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri: 15 Aralık 2011-30 Ocak 2012 tarihleri arasında “havacılık”, “havacılık tıbbı”, “hava hastanesi” ve “1931-1948 dönemi uçuş tabiplerinin isimleri” taranmıştır. Elde edilen belgelerden havacılık psikiyatrisi ve psikolojisi ile ilgili olanlar çalışma kapsamında incelenmiştir.
2. Kütüphaneler: Milli Kütüphane, Gülhane Askeri Tıp Akademisi (GATA) Kütüphanesi, Eskişehir Asker Hastanesi Kütüphanesi ve Yunussemre Devlet Hastanesi Kütüphanesindeki “havacılık”, “havacılık tıbbı” ile ilgili tüm dergi ve kitaplar ve “1931-1948 dönemi uçuş tabiplerinin yazar olduğu makaleler” 15 Aralık 2011 ile 1 Eylül 2020 tarihleri arasında muhtelif zamanlarda incelenmiş, havacılık psikiyatrisi ve psikolojisi ile ilgili olanlar çalışma kapsamında değerlendirilmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki (ABD) Yazılı Kaynaklar:

1. ABD Hava Kuvvetleri Havacılık Tıp Okulu Kütüphanesi: ABD'ye uçuş tabipliği için giden Türk kursiyerlerle ilgili belgeler 1 Şubat 2013 ile 1 Haziran 2013 tarihleri arasında araştırılmış, kurs alanların isimlerine ulaşılmış, nöropsikiyatrist ve psikiyatrist olanlar değerlendirmeye alınmıştır.

2. ABD Ulusal Arşivi: 1948-1951 yılları arasında Marshall Planı kapsamında ülkemize yapılan ABD yardımları ile ilgili belgeler için 25 Ekim 2018 tarihinde ABD Ulusal Arşivinde tarama yapılmış, havacılık psikiyatrisi ve psikolojisi ile ilgili bilgiler değerlendirilmiştir.

Bulgular

Konunun daha anlaşılabilir olması için elde edilen bulgular kronolojik bir sıra yerine ilk pilotların sağlık muayeneleri, bu muayeneleri yapan uçuş tabipleri, kullanılan talimnameler, uçuş psikiyatrisi ve psikolojisi alanındaki kurs, araştırma ve kongreler gibi alt başlıklara ayrılmıştır. Her bir başlık altında ise bulgular kronolojik olarak verilmiştir.

1. Uçuş Personeli Muayenelerinde Psikiyatrik ve Psikolojik Değerlendirme

Havacılığın ilk yıllarında mühendislik bilgisi olan pilot adaylarını bulmak oldukça zor olmuştur. Yine de ilk pilot adaylarımız dahil bu kişilerin bilgi ve beceri seviyelerinin normalin üstünde olması aranmıştır. Ama her zaman yetenekli pilot adaylarını bulmak mümkün olmamıştır. Öyle ki, 1951 yılında yayınlanan bir kitapta pilot adayı olarak başvuran bazı adayların herhangi bir teknolojik aleti kullanmayı bilmedikleri gibi, bisiklet sürmeyi dahi beceremedikleri belirtilmiştir.⁸ Yine de yapılan muayenelerle en kıvrak zekaya sahip olanlar seçilmeye çalışılmış ve en kısa sürede uçuşu kavrayan adaylarla ilerleme sağlanabilmiştir.⁸

Fiziksel ve ruhsal olarak en yüksek kabiliyetli ve en uygun adayların seçilmesi amacıyla 1932 yılında Eskişehir'de bir Hava Sağlık Muayene Merkezi (HSMM) kurulmuştur.⁹ Her ne kadar bu muayene merkezi Hava Kuvvetleri pilotları için kurulmuş olsa da uzun yıllar sivil pilotların muayenelerini de yapmıştır.⁵

2. İlk Pilot Sağlık Muayeneleri

14 Şubat 1911 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı tarafından gönderilen bir yazı ile Avrupa'ya pilotaj eğitimine gönderilmek üzere iki subay belirlenmesi istenmiş, müracaat eden adayların özellikleri sıralanırken “deniz ve salıncaktan başlarının dönmemesi, cesaret ve sebat sahibi olmaları, piyade, topçu ya da süvari sınıfı özelliklerini taşımaları” istenmiştir.¹⁰ Bu yazıdan da anlaşılacağı üzere pilot adaylarının o dönemdeki en sağlıklı ve psikomotor becerileri en yüksek sınıflar olarak görülen piyade, topçu ve süvari sınıflarının sağlık kriterlerini taşımalarının yanı sıra, hareket hastalığı (hava tutması) olmaması ve doğru karar verebilme yeteneklerinin olması istenmiştir. Başvuran adaylar arasından Yüzbaşı Fesa ve Teğmen Yusuf Kenan seçilmiştir. İlk Türk pilotu Fesa Beyin 7 Temmuz 1911 tarihli ilk sağlık raporunda “*Hey'etçe ledel muayene: Hali hazırda afatı kalbiyeden masun olduğu ve istihsal olunan merbut mütehassis raporundan dahi gözleri ilel ve emrazdan salim ve kuvveyi rüyeti hali tabide bulunduğu anlaşılmiş olmağla, ifayı muktezası zimmında*” (Günümüz Türkçesiyle: “Kalp hastalıklarından birine rastlanmadığı ve gözlerinin sağlam ve görüş kuvvetinin doğal olduğu anlaşılmiş olmakla, görevin gereklerini yerine getirmesi”) ifadeleri yer almıştır. Diğer pilot adayı Yusuf Kenan Efendi'nin 22 Haziran 1911 tarihli sağlık raporunda ise “*24 yaşında, ağır başlı olup, ahvali hazırası tayyarecilik tahsiline mani hiçbir illetle malul olmadığını mübeyyin rapor tanzim kılındı*” (Günümüz Türkçesiyle: “Ağırbaşlı, pilotaj eğitimine engel hiçbir rahatsızlığı bulunmadığı raporu düzenlendi”) ifadesi yer almıştır.¹⁰ Her iki raporun da bir heyet tarafından verildiği anlaşılmakta olup özellikle Yusuf Kenan Efendi'nin raporundan sadece fiziksel değil ruhsal bir değerlendirmeye de tabi tutuldukları ve buna uygun rapor düzenlendiği anlaşılmaktadır.

Aynı dönemde uçaklarda görev alacak olan rasıtların (uçakta pilotla birlikte bulunan gözlemci) seçiminde aranan özellikler sıralanırken “tamüsihha olmak, gözleri kuvvetli bulunmak, soğukkanlı bulunmak, iyi hafıza

ve sözü dinlenir olmak, mübalağalı söz söylememek” (Günümüz Türkçesiyle: “Tam sağlıklı, görmesi kuvvetli, soğukkanlı, iyi hafızalı, sözü dinlenir ve abartılı konuşmama”) gibi bugün için de geçerli nitelikler belirtilmiştir.¹¹

İlk uçuş personelinin sağlık muayenelerinin yapıldığı dönemlerde ülkemizde henüz uçuş tabipleri yoktu. Türkler uçuş tabipliğini ilk kez Birinci Dünya Savaşı yıllarında Almanlardan öğrenmişlerdir.^{1,5} İlk uçuş tabibimiz Dr. Yusuf Balkan’ın Fransa ve İtalya’daki uçuş tabipliği eğitimini takiben 1931 yılında ülkeye dönmesi ve sonraki yıllarda yine Türk doktorların eğitim için Avrupa ve ABD’ye gitmeleri sonrasında havacılık tıbbi muayeneleri havacılık fizyoloji ve psikolojisini bilen uçuş tabipleri tarafından yapılmaya başlanmıştır.⁵ İlk uçuş personelimizin sağlık muayenelerinde hangi testlerin yapıldığı ya da nasıl değerlendirildiği ile ilgili ayrıntılı raporlara ulaşamamıştır. Ancak 1930’lu yıllardan itibaren uçuş personelinin ruhsal muayenelerinin uçuş tabibi psikiyatristler tarafından yapıldığı bilinmektedir.¹² 1930 ve 1940’lı yıllarda kullanılan formlardan ayrıntılı bir ruhsal muayeneye tabi tutulduğu görülmektedir (**Şekil 1,2,3**). 1949 yılında ABD standartlarının kullanılmaya başlanmasıyla birlikte uçuş personeli adaylarında sağlık nedeniyle elenme oranı %50’nin üstüne çıkmıştır. Aynı yıllarda ABD yardımı ile ülkemize kurulan alçak basınç odasında, hipoksi eğitiminin yanı sıra irtifaya dayanıklılık ve uçuş koşullarında psikolojik tepkilerin değerlendirilmesi de test edilmeye başlanmıştır. Bu muayeneler ile uçuş stresi altında psikolojik problemlerin tespit edilmesi de amaçlanmıştır.¹³ Muayenelerin bu şekilde ayrıntılandırılması sonucunda, pilot olarak görev yapanlar arasında sağlık muayenesini geçemeyenler olmuştur. Muayene edilen 111 pilottan 8’i sağlık muayenesini geçememiş, 58’i ise ikinci defa muayene edilmek üzere beklemeye alınmıştır.¹⁴

The image shows a historical psychiatric examination form. At the top, it is titled 'Asabi ve aklı muayene kağıdı'. The form is divided into several sections for recording patient information and examination results. The top section includes fields for 'T. C.', 'M. M. V. H. M.', 'Doğ. Yılı', 'Künye', and 'Ekişidir'. The middle section contains a table with columns for 'Sağ' and 'Sol' (Right and Left) and rows for 'Kulağı', 'Ağız', 'Gözler', and 'Burun'. The bottom section contains fields for 'İstihlak', 'Hemen', 'Hemen', 'Hemen', and 'Hemen'. The form is filled with handwritten text, including a name 'Sarı' and a date '27/2/1937'. The form is signed by 'M. M. V. H. M.' at the bottom.

Şekil 1. 1930 ve 1940’lı yıllarda kullanılan psikiyatrik muayene formları

T. C. M. M. Vekâleti
Hava Müsteşarlığı
Sihhî Muayene Merkezi
ESKİŞEHİR

Adı [REDACTED] Soyadı [REDACTED]

2° CÜMLEİ ASABI MUAYENESİ

Tıbbî Fiş

Nüzolojik ahvali sabıka { Şahsi : Salim -
Cambi :

Tamamlayıcı mühim malumat :
Morfoloji : Normal
Cilt ve Gıçayı muhatı : //
Dil :
Nedbeler : Yoktur
Sağ veya sol el :
I. - Harekî vazıf : Tabii yerinde
Adeli neşvünüma :
Adeli tevettürriyet : Normal
Kuvveî adaliye : 38/35 - Dinamometre
Harekât : Serbest

Refleksler :

	Sol taraf	Sağ taraf
Veterî R. { Aşıl Rıfta Kübere Simhak	Normal	Normal
Cildi R.	"	"
Tezelzül :	Yoktur	Yoktur
Harekâtî murtazama :	Tabii	Tabii
Yürüyüş :	"	"
Ayaktâ duruş :	"	"

II - Hissiyat : Tabii
Stéréognosie :
Baresthesie : Yoktur

III - Ezbacı kâhfiye :
As. şemî :
As. basarî : Salimdir

Hadekalar : Sol taraf
Ha. refleksi : normal normal
As. mubarrekei aynıye :
Diğer ezvacı kâhfiye : Salimdir

IV - Psycho physiologique tecrübeler :
Psychomotrice teamül { Basarî :
Sem'i :
Lemsi :
Heyecaniyet : Normal

Namzedin umumî haleti ruhiyesi
Serirî ve Vazifevî netice
Sağlam

28-5-1945
Asabiye ve Akliye Mütahassısı

Şekil 2. 1930 ve 1940'lı yıllarda kullanılan psikiyatrik muayene formları

ŞEHİRCİLİK VE GÖÇMENLER BAKANLIĞI
MILLÎ SAĞLIK VE GÜVENLİK BAKANLIĞI
T.C. SAĞLIK BAKANLIĞI
ESKİŞEHİR

Adı [REDACTED] Soyadı [REDACTED]
Yaş [REDACTED]
T.C. Kimlik No [REDACTED]

MUAYENE RAPORU

1. GÖRÜŞME: [REDACTED]
2. GÖZ MÜAYENESİ: [REDACTED]
3. İYİ KİŞİLER: [REDACTED]
4. İYİ KİŞİLER: [REDACTED]
5. İYİ KİŞİLER: [REDACTED]
6. İYİ KİŞİLER: [REDACTED]
7. İYİ KİŞİLER: [REDACTED]
8. İYİ KİŞİLER: [REDACTED]
9. İYİ KİŞİLER: [REDACTED]
10. İYİ KİŞİLER: [REDACTED]

MUAYENELER:

1. GÖZ MÜAYENESİ: [REDACTED]
2. İYİ KİŞİLER: [REDACTED]
3. İYİ KİŞİLER: [REDACTED]
4. İYİ KİŞİLER: [REDACTED]
5. İYİ KİŞİLER: [REDACTED]
6. İYİ KİŞİLER: [REDACTED]
7. İYİ KİŞİLER: [REDACTED]
8. İYİ KİŞİLER: [REDACTED]
9. İYİ KİŞİLER: [REDACTED]
10. İYİ KİŞİLER: [REDACTED]

SONUÇ:

[REDACTED]

Muayene eden Hekim Doç. Dr. [REDACTED]
Mühür ve İmza [REDACTED]

Şekil 3. 1930 ve 1940'lı yıllarda kullanılan psikiyatrik muayene formları

3. Psikiyatrik Değerlendirmede Uçuş Tabibinin Yeri

1950'li yıllarda pilotların en yakın sağlık danışmanları birliklerindeki uçuş tabipleriydi. Ülkemizde düzenlenen kurslar ile uçuş tabibi sayısının artmaya başladığı 1950'li yıllarda; uçuş tabiplerinin, pilotların gündelik yaşam alışkanlıklarına, sıkıntılarına, ekonomik ve ailevi durumlarına kadar sırdaşı, gözlemcisi ve düzenleyicisi olmak gibi yasal sorumlulukları vardı.¹⁵ Günümüz için bile ideal bir uçuş tabibini ve uçuş psikoloğunu tarifleyen bu durum, en küçük hastalık ve psikososyal sorunların kontrol altında tutulmasını ve uçuş emniyetini arttırmayı hedeflemektedir.

Ülkemizin ilk psikiyatrist uçuş tabiplerinden Dr. İzzet Oykam 1948 yılında Eskişehir Hava Okulu'nu ziyaret eden stajyer doktorlara yaptığı konuşmada; yüklenmiş oldukları ödevin önemi nedeniyle uçuş personelinin birçok vasıflar içerisinde zihinsel yeterlilik, akıl sağlığının tamlığı ve psikolojilerinin olgun ve dengeli olmasını beklediklerini belirtmiştir. Konuşmasının devamında pilotların karşılaştıkları zorluklardan bahsetmiş ve havacılık mesleğinin fiziksel ve psikolojik olarak sağlıklı kişilerle yürütülmesinin gereğine değinmiş; sağlık açısından nörolojik, psikolojik ve psikiyatrik bakımdan yüksek standartlar beklendiğini vurgulamıştır.¹⁶ Havacılık tıbbının gelişmesinde büyük bir hız kazanılan 1940'lı yılların sonlarında uçuş tabibinin dört önemli görevi sayılırken; ikinci sırada "adayların seçilmesi" belirtilmiştir.¹⁷

23 Haziran 1954 tarihinde uçuş tabiplerinin Hava Kuvvetleri birliklerindeki günlük çalışma tarzı ile ilgili bir yazı yayınlanmıştır. Bu yazıya göre uçuş tabiplerinin günlük görevleri arasında uçuş personelinin neşeli ve kederli anlarını gözlemek ve yaşam tarzlarını yakından izlemek gerektiği belirtilmiştir.⁵

4. Psikiyatrik ve Psikolojik Değerlendirme Usulleri

Ülkemizde 1932 yılında uçuş personeli için bir Beden Kabiliyeti Talimatnamesi hazırlanmıştır.⁵ Bu personel için daha kapsamlı sağlık muayene kriterleri ise 1938 ve 1957 yıllarında yayınlanmıştır. 1938 tarihli Beden Kabiliyet Talimatnamesinde pilot adayları ile yetişmiş pilotlar için özel sağlık kriterleri belirlenmiş olsa da özellikle psikiyatrik hastalıklara yönelik maddeler kısıtlıdır. Bu durumun 1957 tarihli talimatnamede ayrıntılandırılmasında Dr. İzzet Oykam'ın katkısının olduğunu düşünmek yanlış olmaz. 1938 tarihli talimatta pilotluğa engel haller arasında psikiyatrik hastalıklardan sadece "ileri derecede emotivite" (aşırı heyecanlı ve duygusal olma hali) geçmektedir. "Asabi ve ruhi cihaz" başlığı altında ise bu muayenede adayın ailevi ve kişisel geçmişinin özellikle araştırılması önerilmektedir. Bu talimattaki en ilginç noktalardan biri de; boyun en az 165 cm olması istenmesine karşın tüm sistemleri mükemmel, ruhi vasıfları, kültür ve zekâsı bakımından çok iyi olan adaylardan boyu 160 cm'ye kadar olanların kabul edilebileceği maddesi yer almıştır.¹⁸ Yani talimatta seçicilere, bedensel ve zihinsel yönden üstün niteliklere sahip adayların, birkaç santimetrelilik boy kısalığı yüzünden elenmesi yerine istisnai olarak pozitif ayrımcılık yapılması inisiyatifi tanınmıştır. 1957 tarihli Ordu Beden Kabiliyeti Talimatnamesi incelendiğinde ise pilotların nöropsikiyatrik değerlendirmesi dört başlık altında toplanmıştır. İlk bölüm olan nöropsikiyatrik değerlendirmede askeri havacılığa uyum kabiliyetinden, ikinci ve üçüncü bölümlerde psikiyatrik ve nörolojik muayenelerden, son bölümde ise psikolojik ve psikomotor değerlendirmeden bahsedilmektedir.¹⁵

a. Nöropsikiyatrik Muayene (Askeri Havacılığa Uyum Kabiliyeti)

1957 tarihli Ordu Beden Kabiliyeti Talimatnamesine göre Askeri Havacılığa Uyum Kabiliyeti bir çeşit kişilik değerlendirmesi olarak geçmekte olup; tıbbi, psikolojik, psikiyatrik özgeçmiş ve genel bedensel, nörolojik, vs. muayeneler yanında; kişinin uçuşa hevesi, olgunluğu, dengeliliği, askeri havacılıktaki zorluklar karşısında göstereceği dayanıklılık tutumlarına bakılması istenmiştir. Bunun sadece uzman kişiler tarafından yapılması zorunlu kılınmıştır.

b. Psikiyatrik Muayene

Uçuş personeli adayı psikiyatrik muayenelerinin psikiyatri uzmanı tarafından yapılması; psikiyatrik muayenede adayın güçlü bir karakteri olup olmadığına, özel yaşamındaki zorluklara ve bunlarla baş etme tarzına bakılması istenmiştir.

c. Psikolojik Sınıflandırma

Havacılıkta psikolojik sınıflandırmanın amacı savaşacak uçuş personelini yetiştirmek, uygun kişileri seçerek zamandan, malzemedan, paradan tasarruf sağlamak, en nitelikli ekipleri oluşturmak olarak belirtilmiştir. Hava Kuvvetlerine alınan adayın yerde ya da havada ve hangi tip görevlerde kullanılmasının uygun olacağını belirlemek için, havacılık bilgileri ve psikomotor becerilerinin incelenmesi zorunlu kılınmıştır.

5. İlk Psikiyatrist Uçuş Tabipleri

Ülkemizde uçuş tabipliği kavramı 1929 yılında Fransa ve İtalya'ya eğitime gönderilen Dr. Yusuf Balkan'ın 1931 yılında yurda dönmesi ile bilinir hale gelmiştir.¹ İlk yıllarda HSMM'inde yapılan muayeneler uçuşa uyumluluk açısından sadece Dr. Yusuf Balkan tarafından değerlendirilmiştir.⁵ Sonraki yıllarda HSMM'nin yeni uzman tabiplerle güçlendirilmesine karar verilmiştir. KBB uzmanı Dr. Yusuf Balkan ile birlikte havacılık tıbbi muayenelerinin en kritik branşlarının tamamlanması için yurtdışına psikiyatri, göz ve dahiliye uzmanları gönderilmesi uygun görülmüştür.⁵ Yapılan sınavda Rüştü Bilge (Psikiyatri Uzmanı), Kemal Gözmen (Göz Hastalıkları Uzmanı) ve Fahrettin Yakal (Dahiliye Uzmanı) başarılı olarak 1934 yılında Fransa'ya eğitime gitmişlerdir.¹⁹ 1935 yılında yurda dönüşlerini takiben HSMM'nde görev yapmaya başlayarak Sıhhi Beden Talimatnamesini hazırlamışlardır. Bu talimatname 1932 yılında ülkemizde ilk defa hazırlanan "uçuş personeli ve adaylarının seçimi ve sağlık yeterliliklerinin yıllık kontrolünü düzenleyen nizamnamenin" devamı niteliğindedir.⁵ 1935 yılında kullanılmaya başlanılan Sıhhi Beden Talimatnamesi'nin hazırlanması sırasında Alman Havacılık Tıp Talimatnamesi'nden yararlanılmıştır.²⁰ Psikiyatri Uzmanı Rüştü Bilge 1935 ile 1938 yılları arasında HSMM'de ülkemizin ilk psikiyatrist uçuş tabibi olarak görev yapmıştır.^{5,21} Ancak HSMM'de görevli tabiplerin yılın birkaç ayını sivil ve askeri tabip muayeneleri için ülkenin değişik hava üslerinde gezici heyet olarak geçirmesi nedeniyle 1938 yılında görevinden ayrılmıştır.¹² Onun ayrılmasını takiben uçuş personelinin psikiyatrik muayeneleri uçuş tabibi olmayan Dr. Mevlüt Doğan Türk tarafından yapılmıştır.^{5,21} Onun da 1942 yılında sağlık nedeniyle ayrılmasından sonra psikiyatri uzmanı Dr. İzzet Oykam bu göreve getirilmiştir.⁵ (**Tablo 1**) (**Şekil 4**) 1930 ve 1940'lı yıllarda yurtdışı kurslara tabip gönderilirken psikiyatri uzmanlarına öncelik verilmiştir.

Tablo 1. Dr. İzzet OYKAM'ın hayatı ve havacılık psikolojisi ile ilgili çalışmaları

Dr. İzzet Oykam

Havacılık tıbbi ile havacılık psikiyatrisi ve psikolojisine çok önemli katkıları olan ilk havacılık psikiyatristimiz Dr. İzzet Oykam, 1908 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1934 yılında TSK'nde göreve başlamış, 1940'da nöropsikiyatri uzmanı olmuş; 1942'de Eskişehir'deki HSMM'nde göreve başlamıştır. Burada görevliken 1946-1947 yıllarında Uçuş Hekimliği ve Hava Fizyolojisi Kursu almak üzere ABD'ye gönderilmiştir. Ülkeye dönüşünü takiben 1948 yılında düzenlenmeye başlanan Uçuş Tabipliği Kurslarında eğitmenlik, 1958-1959 yıllarında Eskişehir HSMM Başkanlığı yapmıştır. 1942 yılından, albay rütbesinde emekli olduğu 1960 yılına kadar Eskişehir HSMM'de çalışmış, 1994 yılında vefat etmiştir.

1955 yılına kadar olan anı ve gözlemlerini kitaplaştırarak havacılık tıbbının ilk yıllarını öğrenmemizi sağlayan Dr. İzzet Oykam, nöropsikiyatri ve havacılık tıbbi ile ilgili birçok yazı hazırlamıştır. Havacılık dergilerinde pilot seçimlerinden uçak kazası sonrası psikolojik etkilenmelere, uçuş personelinin psikolojik sorunlarından, alkol ve sigara bağımlılıklarına, uçuşun fizyolojik etkilerinden yorgunluğa kadar yüze yakın makalesi yayınlanmıştır. Bu makalelerin yanı sıra havacılık tıbbi yazınına kazandırdığı ona yakın kitabı bulunmaktadır. Dr. İzzet Oykam'ın pilotlar ve pilot adayları ile ilgili yazdığı bir şiir, onun pilotlarla çok yakın ilişkiler kurduğunun kanıtıdır (**Şekil 5**).²⁵

Dr. İzzet Oykam'ın Kitapları:

1. Uçucuların muhtelif uçuş kademe ve uçuş hareketlerindeki asabi ve ruhi durumlarının tetkiki, iradelerinin rolü ve hastalıkları, 1946.
2. Havacılık Hijyeni, 1949 (Bölüm Yazarlığı)
3. Askerlikte Moral, 1953
4. Havacılık Hekimliğinde Nöropsikiyatrinin Ana Hatları, 1955 (Tercüme)
5. Türk Askeri Havacılık Hekimliği Tarihi, 1956
6. Ferd'de Karakter Halini Almış Alışkanlıklar Üzerine Ruhi Tahliller, 1958
7. Uçuş Hekimleri El Kitabı, 1958 (Çeviri)

Şekil 4. Dr. İzzet Oykam

Bir pilotun hayatı		
YAZAN: Dr. Yb. İZZET F. OYKAM		
<p>Çocuklar, oyuncaklar. . Model uçaklar. Yaramaz bir küçük ağabey. . Sırtında minicik bir üniforma. Göğsünde dededen kalma madalya.. Annenin telkini. Babanın teşviki. . Havacılığa ait menkıbeler. . Canlı hikâyeler. Masum kalbde yeşeren uçuculuk sevgisi.. Rüyalarla beslenen ümit. . Hasretle beklenen seneler.</p> <p style="text-align: center;">★</p> <p>Artık kısa pantalona veda. . Terbiye, tahsil. . Spor, tekâmül. Paraşüt kulesine hasretle bakış. . Derken, bir aralık çıkıp atlayış.</p> <p style="text-align: center;">★</p> <p>Hava harp okuluna giriş. . Derslere gayret, Uçak başında başarı. Göğüste kanat, Elde san'at. Muhitten taktir. . Bröveye çekilen bravo.</p> <p style="text-align: center;">★</p>	<p>Artık orduya intisap. Nefse itimat. . Başarılı uçuşlar. Gün geçtikçe artan tecrübe. . Terfi, tefeyyüz.</p> <p style="text-align: center;">★</p> <p>Semâlarla yoldaş. . Meleklerle kardeş. Heyecanlarda ilâhi lezzet, Sürülür gökte saltanat. .</p> <p style="text-align: center;">★</p> <p>Tehlikeli dakikalar. . Kör uçuşta arıza, Motörde yangın. Mecburi iniş. . Baş travması. Ölüm, kalımla mücadele. . Harbe hazırlanış. Kalpte ezeli cesaret. . Millette ebedî selâmet.</p> <p style="text-align: center;">★</p> <p>Bir lâhze teemmül. Artık evlenmeye karar, Ruha bir eş. . Düğün, dernek, Eşler denk.</p> <p style="text-align: center;">★</p>	<p>Derken olur çocukları. . Sırtta minik üniforma. Oynar durur oyuncakla, En çok model uçaklarla,</p> <p style="text-align: center;">★</p> <p>İşte mesut bir yuva. . Neş'e dolu bir hava. Yavru kalbinde filizlenen baba mesleği.. Olacak ceddinin hayırlı halefi.</p> <p style="text-align: center;">★</p> <p>Artık yavaş yavaş alında izler. . Yıpranmış benizler. Vatana hizmetin gururu ile, Gençliği hasretle yâd eder, Ruhlarda sükûn, Kalbde huzur. Ömrünün yurda armağanı olan Şerefli mâziyi tabattür. İşte «bir pilotun hayatı» budur.</p> <p style="text-align: right;">Eskişehir ; 27.11.951</p> <p style="text-align: center;"> </p>

Şekil 5. Dr. İzzet Oykam'ın pilotlar için yazdığı şiir

1946 yılına gelindiğinde ABD standartlarına göre uçuş tabibi yetiştirilmek amacıyla Türkiye’den doktorların ABD’ye gönderilmesine karar verilmiştir. Yapılan sınavda başarılı olan Dr. İzzet Oykam ve diğer branşlardan 3 uzman tabip ABD Hava Kuvvetleri Havacılık Tıp Okulu’nda Havacılık Hekimliği ve Hava Fizyolojisi kurslarına gönderilmiştir.^{5,22,23} Kurstan başarı ile mezun olan dört doktor 1947 yılı sonlarında Türkiye’ye dönerek HSMM’de göreve başlamışlardır.⁵ 1948 yılında ise ABD misyonu kapsamında Türkiye’de bir uçuş tabipliği kursu açılmasına karar verilmiştir. Bu kapsamda daha önce ABD’de kurs gören dört doktorun yanı sıra bir doktorun daha hava fizyolojisi alanında eğitime gönderilmesine karar verilmiştir. Mayıs 1948’de hava fizyolojisi kursundan dönen Hilmi Dinç (Uçuş Fizyoloğu) ve diğer 4 uzman tabip, ABD yardım heyetinin sorumlusu Yb. Ralph Sweitzer gözetiminde ülkemizde ilk defa 1948 yılında uçuş tabipliği kursunu düzenlemiştir.²⁴ Düzenlenen bu kursta havacılık psikiyatrisi özellikle üzerinde durulan konuların başında gelmiştir.⁵

Bu kursta eğitmenlik yapan ülkemizin ilk psikiyatrist uçuş tabiplerinden Dr. İzzet Oykam 1948 yılı başlarında ABD’de gördüğü kursla ilgili bir rapor hazırlayıp havacılık psikiyatrisi ve psikolojisi ile ilgili önerilerde bulunmuştur.⁵ Raporunda uçuş personelinin psikiyatrik değerlendirmeleri ile ilgili önerileri noktası, virgülüne kadar 1957 yılında yayınlanan Ordu Beden Talimnamesinde yer almıştır.¹⁵ Raporunda psikologların havacılık tıbbi muayenelerindeki yerinden de ayrıntılı olarak bahsetmiş; psikolojik sınıflandırma testleri ile psikomotor testlerin psikologlar tarafından uygulandığını; bu test bataryalarının ülkemize de alınarak uçuş personelinin sınıflandırmasında kullanılmasını önermiştir.⁵

6. Havacılık (Uçuş) Psikolojisi Kursları

Günümüzdeki adı Uçucu Sağlığı Araştırma ve Eğitim Merkezi (USAEM) olan Eskişehir Hava Sağlık Muayene ve Fizyolojik Eğitim Merkezi Başkanlığında ilk defa 2003 yılında psikologlar için bir “Uçuş Psikolojisi ve Fizyolojik Eğitim Kursu” eğitim standardı oluşturulmuştur.²⁶ Daha öncesinde ana hava üslerinde çalışan bazı psikologlar, tıp doktorları ile birlikte 6 haftalık “Uçuş Tabipliği ve Fizyolojik Eğitim Kursuna” katılarak “Uçuş Psikoloğu” unvanı ve sertifikası almışlardır.²⁷

Bu kursların amacı; “uçuş birliklerinde görev yapacak psikologların, uçuşun insan organizması üzerindeki fizyolojik ve psikolojik etkileri ve uçuşta ortaya çıkabilecek veya uçuşu engelleyebilecek sağlık sorunları konusundaki bilgilerini pekiştirmek; uçuş personelinin moral, motivasyon, görev performansı ve uçuş emniyetinin en üst düzeyde tutulmasına destek olmak” olarak belirtilmiştir.²⁶ On gün olarak planlanan “Uçuş Psikolojisi ve Fizyolojik Eğitim Kursu” üç bölüm halinde planlanmıştır: İlk bölümde temel havacılık ve uçuş fizyolojisi bilgileri, ikinci bölümde uçuş psikolojisi konuları; üçüncü bölümde ise uygulamalı eğitimler (alçak basınç odası, insan santrifüjü, dizoryantasyon, fırlatma sandalyesi ve gece görüş) yer almıştır.²⁶

2008 yılına kadar uçuş tabipliği kurslarında tıp doktorları için havacılık psikiyatrisi ve psikolojisi ile ilgili dersler anlatılmasına, hatta bu kurslara katılan psikologlar olmasına rağmen, sadece psikologlar için özel bir kurs açılmamıştır. Eğitim standardı 2003 yılında oluşturulan “Uçuş Psikolojisi ve Fizyolojik Eğitim Kursu” ilk defa 25 Şubat 2008 tarihinde açılmıştır. Bu kurstan 14 psikolog “Uçuş Psikoloğu” unvanı ile mezun olmuştur.²⁸ 2009 yılında 2’ncisi açılan kurstan 9 psikolog daha mezun olmuştur. Sonraki yıllarda kurs eğitim standardında bir değişiklik yapılarak psikolojik danışman ve rehberlik öğretmenlerinin de bu kursu alabileceği ifadesi eklenmiştir. Bu değişiklik sonrasında 2015 yılında düzenlenen 3. Dönem kurstan 14 kursiyer mezun olmuştur.^{6,26}

2017 yılından itibaren havacılık psikolojisi kursları üniversiteler tarafından açılmaya başlanmıştır. Üsküdar Üniversitesinde 2017-2019 yılları arasında 5 dönem “Havacılık Psikolojisi Sertifika Kursu” düzenlenmiştir. Kursun organizasyon ve planlanmasını havacılık psikiyatrisi ve psikolojisi ile havacılık tıbbi alanında birçok makalesi, çalışması olan ve bu alanın ülkemizdeki tanınırlığını artıran kişilerin başında gelen; “Havacılık ve Uzay Psikolojisi” kitabının yazarı Prof.Dr. Muzaffer Çetingüç yapmıştır. Üsküdar Üniversitesinde açılan bu kurslardan günümüze kadar toplam 138 kişi sertifika almıştır.²⁹ Sivil sahada bu kurs 2019 yılında Antalya

Bilim Üniversitesi Praxis Havacılık ve Uzay Programları bünyesinde de düzenlenmiş; 6 psikoloğun sertifika aldığı bu kursta uçustaki fizyolojik koşulları simüle eden bazı eğitim yardımcıları kullanılmış ve fizyolojik farkındalık amaçlı 1 sorti uçuş yaptırılmıştır.³⁰

7. İlk Uçuş Psikologları

Yapılan araştırmalar sonucunda ulaşılan kaynaklarda ilk “Havacılık (Uçuş) Psikolojisi Kursu” 2008 yılında açılmış gibi görülsede önceki yıllarda da uçuş psikolojisi kursları düzenlendiği ya da havacılık tıbbi kurslarından mezun olmuş uçuş psikologları olduğu bilinmektedir.

1975 yılında basılmış bir hava psikolojisi kitabının önsözünde; “*uçuş psikolojisi alanında keşfedilecek daha birçok bilgi olduğu; düzenlenen bu kursun amacının, uçuş psikolojisi problemlerini tanıtmak, kursiyerlerin görüş ve anlayışlarını genişletmek, problemleri çözümlene gücünü artırmak*” olduğu yazmaktadır.³¹ Kursiyerlere dağıtılmak üzere hazırlanan kitabın içeriğinde; dikkat, algı, öğrenme, bellek ve zeka, karar verme, motivasyon, heyecan, psikomotor beceriler, uçuş fobisi ve stresleri, alkol sorunu ve pilot seçimi bölümleri vardır.³¹

1948 yılından günümüze kadar kurs verilen birimin adı, kursun adı ve süresi değişse de Eskişehir’de bulunan USAEM Başkanlığında “Uçuş Tabipliği Kursları” düzenlenmiş; bu kurslarda havacılık psikolojisi konuları da anlatılmıştır. 1998 yılındaki 52. Dönem Uçuş Tabipliği kursuna tıp doktorlarının yanı sıra iki psikolog da (Ece Ergür ve Çetin Sert) katılmış, “Uçuş Psikoloğu” unvanı almışlardır. Daha önceki yıllarda ise bir kurstan mezun olmamasına rağmen kendilerini geliştirerek bir uçuş psikoloğu gibi görev yapan kişiler (Gülây Dönmez, Uğur Öztürk ve Deniz Tunçer gibi) de vardır.^{6,27}

8. Havacılık (Uçuş) Psikolojisi Eğitimleri ve Araştırmaları

İlk Uçuş Fizyoloğu Hilmi Dinç, Ekim 1947 ile Mayıs 1948 tarihleri arasında ABD’de kurs görmüş ve Türkiye’ye dönüşünü takiben Hava Fizyoloji Laboratuvarında çalışmaya başlamıştır. Dr. Hilmi Dinç o dönemde Eskişehir’de bulunan ve askeri uçuş personelinin yetiştiği Hava Harp Okulu’nda “Havacılık Hijyeni” dersleri vermiştir. 24 saatlik ders programının bir saatini de “Akıl Hijyeni” dersi oluşturmuştur.⁵ 1950’li yıllarda Eskişehir’de anlatılan derslerin benzerleri 1970’li yıllarda İzmir’deki fizyolojik eğitim merkezinin uçuş fizyoloğu ve psikoloğu tarafından da anlatılmaya devam edilmiştir.²⁷

13 Temmuz 1955’te Eskişehir’de “Hava Tababeti Araştırma Teşkilatı” kurulmasına karar verilmiştir. Araştırma ve Geliştirme Enstitüsü şefi olarak Dr. Hilmi Dinç, havacılık psikiyatrisi konularında araştırma yapmak üzere ise HSMM başkanı ve psikiyatri uzmanı Dr. İzzet Oykam görevlendirilmiştir. Enstitü ihtiyaçları belirlenirken “Psikomotor Test Apeyeleri” de seçilmiş olup; ihtiyaç duyulan dergi, kitap ve filmler listesinde psikoloji ile ilgili olanlar da yer almıştır.⁵

Henüz uçuş psikoloğu kavramının ülkemizde bilinmediği 1970’li yılların sonundan itibaren Eskişehir HSMM’nde ve Hava Harp Okulu’nda görev yapan psikologlar tarafından pilotlar ve pilot adayları yakından takip edilmiştir. Pilot adaylarına uygulanacak testler için İstanbul Üniversitesi Davranış Bilimleri Enstitüsü’nden akademik destek alınmıştır. Ayrıca pilot adaylarına uçuş eğitimi verecek öğretmen pilotlar için de kurslar/seminerler düzenlenmiştir.³²⁻³⁴

1990 yılında Dr. Muzaffer Çetingüç tarafından Hava Kuvvetleri pilotlarının anksiyete ve depresyon; hava trafik kontrolörlerinin de stres düzeylerini ölçen test ve anketler yapılmıştır. Pilotlar üzerindeki araştırma Dünyanın en büyük havacılık tıbbi organizasyonu olan Amerikan Havacılık Tıbbi Derneği (ASMA)’nin yayın organı olan Aviation, Space and Environmental Medicine (Günümüzdeki adı: Aerospace Medicine and Human Performance) dergisinde yayınlanan ülkemizden ilk makale olmuştur.³⁵ Sonraki yıllarda da birçok çalışma ve araştırma yapılmış, özellikle 2000 yılında Havacılık Tıbbi Derneğinin kurulmasını takiben bu çalışmalar hız kazanmıştır.³⁶ 2017 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Havacılık Psikolojisi Araştırma Enstitüsü kurulmuş; 2019 yılında da bazı havayolu pilotlarına “Pilot Akran Destek Programı” eğitimleri verilmiştir.³⁷⁻³⁸

9. Havacılık (Uçuş) Psikolojisi Kongreleri

Değişik zamanlarda düzenlenen uçuş emniyet toplantılarında, havacılık tıbbi kongrelerinde ve havacılık (uçuş) psikolojisi kongrelerinde havacılık psikiyatrisi ve psikolojisi konuları işlenmiştir. Bu toplantılarda hava ve uzay hekimliği uzmanları, uçuş tabipleri, psikiyatri uzmanı uçuş tabipleri ve uçuş psikologları tarafından sunumlar yapılmıştır. Ancak bu toplantıların çok azı tamamen havacılık psikiyatrisi ve psikolojisi üzerinedir. 05-07 Nisan 2000 tarihlerinde Konya'da düzenlenen "Uçuş Psikolojisi Semineri" bu alandaki ilk bilimsel toplantıdır. Bu seminere pilotlar, uçuş tabipleri, askeri ve sivil psikologlar katılım göstermiştir. Seminerde bu alandaki bilgi ve farkındalığın artırılması için yapılması gerekenler, havacılık psikolojisi üzerinde çalışmaların yapıldığı bir birimin kurulması gerekliliği ve havacılık psikolojisinin ayrı bir bilim dalı olarak değerlendirilmesi vurgulanmıştır.³⁹ 26-28 Ekim 2018 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen 4. Ulusal Hava ve Uzay Tıbbi Kongresinin teması "Hava ve Uzay Psikiyatrisi, Psikolojisi ve Nörolojisi" olarak belirlenmiştir.⁴⁰ 2017 yılından itibaren sivil üniversitelerde düzenlenen uçuş psikolojisi kurslarından mezun olan uçuş psikologlarının gayretleri ve katılımları ile 07-08 Aralık 2019 tarihlerinde İstanbul'da "1. Havacılık, Uzay ve Psikoloji Kongresi" düzenlenmiştir.⁴¹

Sonuç

1911 yılında iki pilot adayının muayenesi ile başlayan havacılık psikiyatrisi ve psikolojisi serüveni, artık bir ana bilim dalı olacak kadar çok konuyu ihtiva eder hale gelmiştir. Günümüzde yüzlerce kişiyi taşıyan dev uçakları kullanan pilotların, kabin ekiplerinin ve yolcuların hem fiziksel hem de psikolojik problemleri ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmek zorundadır. 2015 yılında psikiyatrik problemleri nedeniyle Alp Dağlarına intihar dalışı yapan ve 150 insanın ölümüne yol açan bir Alman pilotun yarattığı sansasyon, havacılık psikiyatrisi ve psikolojisinin önemini tekrar gün yüzüne çıkarmıştır. Askeri ve sivil havacılık otoriteleri, bu alandaki çalışmalara her zamankinden daha fazla önem vermelidir. Ülkemizde 1950'li yıllarda İzzet Oykam'ın öncü çalışma ve kitapları, 1990'lı yıllardan itibaren ise Muzaffer Çetingüç'ün havacılık psikiyatrisi ve psikolojisi alanlarındaki bilimsel çalışmaları ve yayınları bir ivme yaratmıştır. (**Tablo 2**) Havacılık psikiyatrisi ve psikolojisi alanındaki bundan sonraki adımlar üniversitemizden gelmeli; İstanbul Üniversitesi'nde olduğu gibi yüksek lisans ve doktora programları açılmalı; daha fazla araştırmalar yapılarak ulusal ve uluslararası dergilerde yayınlanmalı ve bilimsel toplantılarda sunulmalıdır. Ayrıca bugün için Hava Kuvvetlerinde kadroları olan uçuş psikologlarının sivil havacılık sektöründe de uçuş emniyetinin önemli elemanları olarak daha fazla istihdam edilmeleri sağlanmalıdır.

Tablo 2. Prof.Dr. Muzaffer ÇETİNGÜÇ'ün hayatı ve havacılık psikolojisi ile ilgili çalışmaları

Prof. Dr. Muzaffer Çetingüç (Şekil 6)

Havacılık tıbbi ile havacılık psikiyatrisi ve psikolojisine çok önemli katkıları olan yakın dönemimizin en önemli bilim insanı Prof. Dr. Muzaffer Çetingüç'dür. 1950 yılında Bursa'da doğmuştur. 1973 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olmuş, 1975 yılında uçuş tabipliği kursunu bitirmiştir. 2. Ana Jet Üs Komutanlığında (Çiğli-İzmir) uçuş tabibi olarak görev yaptıktan sonra 1980 yılında GATA'da psikiyatri uzmanlık eğitimini tamamlayıp Eskişehir Hava Hastanesine atanmış; emekli olduğu 1998 yılına kadar Eskişehir HSMM ve GATA Hava ve Uzay Hekimliği Merkezi'nde (son 6 yılında başkan olarak) görev yapmıştır. 1987 yılında Almanya'da ve 1990 yılında ABD'de hava fizyolojisi eğitimi almış; 1991 yılında ABD Hava Kuvvetleri Havacılık Tıbbi Okulunda 6 ay süreli İleri Hava-Uzay Hekimliği Kursu'nu bitirmiştir. Emeklilik döneminin başında (2000 yılı) 7 uçuş tabibi ile birlikte Havacılık Tıbbi Derneği'ni kurmuş olup halen Dernek Başkanlığı görevi devam etmektedir. Derneğin yayın organı olan Havacılık Tıbbi Bülteni'nin editörü, Üsküdar Üniversitesi'nde açılan "Uçuş Psikolojisi Kurslarının" direktörüdür. 2006 yılından itibaren Airkule sitesinde havacılıkta insan faktörleriyle ilgili yazılar yazmaktadır. 2008 yılında Sağlık Bakanlığı 'Hava Ambulans Sistemi' sağlık ekiplerine hava fizyolojisi eğitimi; 2015 yılında THY Aile Destek Timleri'ne akut psikolojik travma müdahale usulleriyle ilgili seminer vermiştir. 2010 yılında kurulan 'Sivil Havacılık Akademisi'nin koordinatörlüğünü yapmıştır. 2011-2014 yılları arasında Anadolu Üniversitesi Havacılık ve Uzay Tıbbi Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü görevinde bulunmuştur. Bu süreçte 2013 yılında İsviçre-Cenevre'de 'İnsan Faktörleri' ve İngiltere-Manchester'de 'CRM' kurslarına katılarak sertifika almıştır. 2016 yılında Türkçe'de konusunda ilk ve tek niteliğindeki "Havacılık ve Uzay Psikolojisi" kitabı yayınlanmış ve alanında rehber kitap olmuştur.⁴² 2019 ve 2020 yıllarında bazı havayolu şirketlerinde verilen 'Akran Pilot Destek Programlarını' yönetmiştir. Havacılık tıbbi ve psikolojisinin hemen her konusunda yüzlerce makalesi bilimsel kongrelerde sunulmuş, dergilerde yayınlanmış; TV programlarında görüşlerine başvurulmuştur. 2018 yılında düzenlenen 4. Ulusal Hava ve Uzay Tıbbi Kongresinde Sağlık Bilimleri Ü. tarafından "Hayat Boyu Onur Ödülü", 2019 yılında da Antalya Bilim Ü. tarafından "Yılın Sağlık Çalışanı Taltif Ödülü" verilmiştir. 2014 yılında girdiği Üsküdar

Üniversitesinde öğretim üyeliği görevini sürdürmektedir.

Yayınlanan kitapları:

1. Uçuş Doktoru ve Uçuş Emniyeti (Hava K.K. yayını, 1994)
2. Psychophysiological Assessment Methods (NATO-AGARD, Çalışma Grubu raporu, 1994)
3. Havacılık Tıbbı El Kitabı (Editör, 1995)
4. İnsan Performansı ve Limitleri (Coşkun Zaim ile birlikte, 2001)
5. Uçuş Ekipleri Yorgunluğu ve Uçuş Emniyetine Etkisi (Hava-İş yayını, 2007)
6. Havacılık ve Uzay Psikolojisi (2016)

Şekil 6. Prof.Dr. Muzaffer Çetingüç

Bilgi

Makalenin hazırlanması aşamasında bazı kitaplara ulaşmak için yol gösteren psikiyatri uzmanı Prof.Dr. Muzaffer Çetingüç'e, uçuş psikologlarımız Deniz Tunçer, Ece Ergür, Gülay Dönmez ve Nurgül Bağcı Kurt'a ve eski Türkçe sağlık raporlarının günümüz Türkçesi'ne çevirilmesinde yardımcı olan Dr. Ebru Özcan Şensoy'a teşekkür ederim.

Kaynaklar

1. Ata N. Dr. Yusuf Balkan; Yurtsever bir tıbbiyeliden ülkemizin ilk uçuş tabipliğine uzanan hayatı. Türkiye Klinikleri J Med Ethics 2020;28(2):199-205.
2. Martinussen M, Hunter DR. Introduction. In: Martinussen M, Hunter DR, editors. Aviation psychology and human factors. New York: CRC Press; 2010. pp:1-19.
3. Jones DR. Aerospace psychiatry. In: Davis JR, Johnson R, Stepanek J, Fogarty JA, editors. Fundamentals of aerospace medicine. Philadelphia: Lippincott Williams and Wilkins; 2008. pp: 406-424.
4. Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü. Havacılık Sağlık Talimatı (SHT-MED). Ankara; 2020.
5. Oykam İ. Türk askeri havacılık hekimliği tarihi. Eskişehir: Hv. Basımevi; 1956.
6. Çetingüç M. Uçuş psikologları. Havacılık Tıbbı Bülteni 2018; 32:1022-3
7. Çetingüç M. Havacılık psikolojisi kursu açıldı. Havacılık Tıbbı Bülteni 2017; 31:966
8. Goksel B. Hava Harp Okulunu selamlıyoruz. Eskişehir: Hv. Basımevi; 1951
9. TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (1932) 27 Ocak 1932 tarihli ve 12189 sayılı Kararname. Cumhuriyet Arşivi. Ankara.
10. Kural F. Türkiye'de havacılıkla ilgili ilk girişimler. In: Kural F, editor. Kuruluş yıllarında türk askeri havacılığı belgeleri (1909-1913). Etimesgut: Hv. Bas. ve Neş. Md.lüğü; 1975. pp:10-53.

11. Keyüsk M. Teşkilat. In: Keyüsk M, editor. Türk havacılık tarihi 1912-1914 (Birinci Kitap). Eskişehir: Uçuş Okulları Basımevi; 1950. pp: 104-113.
12. Yakal F. Anılarım. Hava Dergisi 1971; 241:17.
13. National Archives and Record Administration, College Park, MD: Air Force Monthly Progress Report on American Aid to Turkey Program, for Month September 1948; Report No:17, pp:6.
14. National Archives and Record Administration, College Park, MD: Air Force Monthly Progress Report on American Aid to Turkey Program, for Month February 1949; Report No:24, pp:20.
15. TC Resmi Gazete (1957) Ordu Beden Kabiliyeti Talimatnamesi. 30 Kasım 1957. Sayı: 9770. Başbakanlık Basımevi. Ankara.
16. Oykam İF. Havacılarda aranması lazım gelen asabi, akli ve psikolojik vasıflar. Hava Dergisi 1949;40(155):78-86.
17. Oykam İF. Uçuş hekiminin dört mühim vazifesi. Hava Dergisi 1949;40(156):135-138.
18. TC Resmi Gazete (1938) Ordu Mensuplarına ait Beden Kabiliyeti Yönetmeliği. 07 Nisan 1938. Sayı: 2/8528. Başbakanlık Basımevi. Ankara.
19. TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (1933) 17 Ekim 1933 tarihli ve 15135 sayılı Kararname. Cumhuriyet Arşivi. Ankara.
20. USAFSAM Library, Dayton, OH: American Military Mission for Aid to Turkey contributed by Eldon Sanders.
21. Ozbay K. Eskişehir Asker Hastanesi. In: Ozbay K, editor. Türk asker hekimliği tarihi ve asker hastaneleri. İstanbul: Yörük Basımevi; 1981. pp:366-85.
22. USAFSAM Library, Dayton, OH: Turkish AAMIMO Students.
23. TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (1947) 20 Şubat 1947 tarihli ve 3/5418 sayılı Karar. Cumhuriyet Arşivi. Ankara.
24. National Archives and Record Administration, College Park, MD: Air Force Monthly Progress Report on American Aid to Turkey Program, for Month December 1948; Report No: 21, pp:4.
25. Oykam İF. Bir pilotun hayatı. Hava Dergisi 1952:43(165);145-46.
26. Uçuş Psikolojisi ve Fizyolojik Eğitim Kursu Kurs Eğitim Standardı. 2003.
27. Ata N. TSK uçuş Tabipliği uygulamaları ve bir eğitim programı önerisi. Eskişehir; 2010.
28. Çetingüç M. Uçuş psikologları devreye giriyor. Havacılık Tıbbi Bülteni 2008; 07:32.
29. Çetingüç M. 5. dönem havacılık psikolojisi sertifika kursu. Havacılık Tıbbi Bülteni 2019;35: 1186.
30. Praxis.aero [Internet]. Antalya: Uçuş/Havacılık Psikolojisi Sertifika Programı [cited 2021 Jan 11]. Available from:<https://praxis.aero/>.
31. Hava Eğitim Komutanlığı. Hava psikolojisi. Etimesgut: Hv. Bas. ve Neş. Md.lüğü; 1975.
32. Tuncer D. Öğretmen pilot-aday öğrenci iletişimi. İstanbul: Hava Harp Okulu; 1995.
33. Tuncer D. Subay oryantasyon eğitimi el kitapçığı. İstanbul: Hava Harp Okulu; 1995.
34. Hava Harp Okulu. Psikolojik danışmanlık, liderlik ve kişilik geliştirme merkezi. İstanbul: Hava Harp Okulu Matbaası; 2001.
35. Cetinguc M. An assessment of Turkish Air Force pilots' anxiety and depression levels. Aviat Space Environ Med 1992;63(10):905-907.
36. Çetingüç M. Sunuş. Havacılık Tıbbi Bülteni 2006; 01:3.
37. Istanbul.edu.tr [Internet]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Havacılık Psikolojisi Araştırmaları Enstitüsü [cited 2021 Jan 11]. Available from:<http://havacilikpsikolojisi.istanbul.edu.tr>.
38. Çetingüç M. Pilot akran destek programı eğitimi. Havacılık Tıbbi Bülteni 2019; 34:1132.
39. 3.Ana Jet Üs K. Iğrı. Uçuş psikolojisi semineri kitapçığı. Konya; 2000.
40. Uhtk.org [Internet]. İstanbul: 4. Ulusal Hava ve Uzay Tıbbi Kongresi 2018 [cited 2021 Jan 11]. Available from:<https://www.uhtk.org/2018/>
41. Çetingüç M. 1. Havacılık, uzay ve psikoloji (HUP) kongresi. Havacılık Tıbbi Bülteni 2020; 35:1187.
42. Çetingüç M. Havacılık ve uzay psikolojisi. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık; 2016.